

Çocuk Eğitiminde Oyun

Cavit BİNBAŞIOĞLU*

"Oyun", herhangi bir amaca yönelik olmayan; amacı kendi özünde bulunan, yahut amacı hoşça vakit geçirmek olan, bedensel ve zihinsel bir etkenlik olarak tanımlanır. (Fouylquie, P.; Pedagoji Sözlüğü, 1994, s. 369 ve Oğuzkan, Ferhan; Eğitim Terimleri Sözlüğü, 1974, s. 128)

Oyunda neşe, sevinç ve özgürlük vardır. Çocuk, 6 yaşında okula başlamadan önce 3-4 yıl kadar bol bol oyun oynar. Bu nedenle, çocukluğun bu dönemine, "oyun çağı" da denir.

Oyun, eğitimde bir araçtır; fakat, bunun önemi ve değeri 19 ve 20. yüzyıllara kadar, gereği gibi takdir edilememiştir. Milattan sonra dört ve beşinci yüzyılda, bir eğitimci de olan St. Augustin, bir eserinde, "çocuk olarak oyunu sevdiğini; fakat, büyükler tarafından cezalandırıldığını" yazmıştır. (Foulquie, a.g.e., s. 370) O, bundan dolayı, çocuklara acımak gerektiğini söylemiştir.

Yeni çağda çocuk eğitiminde oyundan yararlanma düşüncesi ve uygulaması, Alman eğitimcisi W. Fröbel (1782 - 1852) tarafından gerçekleştirilmiştir. O, 1837 yılında Blonkenburg kentinde bir "çocuk bahçesi" (kindergarten) açmıştır. Burada, o, çocukları, hayat, hareket ve neşe içinde çalıştırmıştır. Almanya'da bunlardan ayrı olarak, o zaman, ana ve babası işe giden çocuklar için açılmış başka çocuk bahçeleri de vardı. Bunları, Fröbel'in çocuk bahçeleri ile karıştırmamak gerekir. (Kanad, H. Fikret; Kısaltılmış Pedagoji, 1977, s. 114) Fröbelin çocuk bahçelerindeki etkinlik, çocukları meşgul etmekten çok, onları "yaratıcılık" a götüren eğitsel bir nitelik taşımakta idi.

Daha sonra, aynı düşünceyi, biraz daha değişik biçimde olmak üzere, İtalyan eğitimcisi Madam Montessory'de de görüyoruz.

W. Fröbel ve M. Montessory'nin Oyunları ve Eğitim Değerleri:

W. Fröbel'in çocuk bahçelerinin asıl amacı, oyun yoluyla, çocuğun duyu organlarının gelişmesini ya da keskinliğini sağlamaktır. Bunun için buralarda çocuğun göz, kulak ve elleri çalıştırılır; gözlem yaptırılır; bir şeyler yaptırılarak çocuğun "yaratıcı gücü" harekete geçirilir. Böylece çocuk, neşe ve zevk içinde gerçek yaşamı yaşar.

M. Montessory ise, önce anormal çocukla-

rın eğitimi ile uğraşmış; fakat, daha sonra, Fransız ruh hekimi Dr. Segin'in öğretim amaç ve gereçlerini kullanırken, bunlardan normal çocukların da yararlanabileceği sonucuna varmıştır. O, 1897 yılında, "Çocuk Evleri" (Casa Dibambini) adıyla bir kurum açmıştır. Burada, o, kasların ve duyu organlarının eğitimine yarayan birçok araç ve gereç bulundurmıştır. Ayrıca okuma, yazma ve matematik öğrenmeye yarayan etkinlikler de yaptırmıştır. Zamanından önce yaptırılan okuma ve yazma eğitimi gerekli değilse de, duyu organlarının ve küçük kasların eğitimi ile ilgili etkinlikler, çocuğun beden ve zihin eğitimi için son derecede değerlidir.

Gerek W. Fröbel'in "çocuk bahçeleri", gerek M. Montessory'nin "çocuk evleri", aynı amaca yenilek etkinlikleri içermektedir. Fröbel'in oyunlarına "Fröbel hediyeleri" de denmektedir. Bunlarda top oyunlarının çok çeşitli şekilleri vardır: Dilme, kâğıt şeritlerini birbirine geçirme, dekuma, bükme, kesme, yapıştırma vb. Bunların hepsi, çocukları "yaratıcı"-nitelikte etkinliklere götürücü niteliktedir. Çünkü, bunlarda araç ile gereç birlikte kullanılmakta ve bir maddeye şekil verilmektedir.

Bununla birlikte, Fröbel'in etkinlikleri, "soyut, matematiksel ve yapay" olmakla eleştirilmiştir. Bu eleştirilerden biri de "taklit" oyunlarına yer verilmemiş olmasıdır. Diğer eleştiriler de şunlardır: Çocuklar, bu oyunda sanki bir iş yapıyormuş gibi, bir yerde oturmak zorunda bırakılmıştır. Çocuğun küçük kasları geliştirildiği halde, büyük kaslarının geliştirilmesi için bir etkinlik düşünülmemiştir. Bu eleştirilerde haklı olursa da, bunlar, temel ilkeyi pek etkilememektedir.

M. Montessory'nin sistemi ise, küçük çocuğun duyu organlarının ve kaslarının gelişmesine daha çok elverişli bir nitelik taşımaktadır. Bunda:

- 1) 10 m³ ten 1 cm³'e kadar çeşitli büyüklükte ve renkte küpler vardır.
- 2) Göz yardımıyla şekilleri algılamaya yönelik göz alıştırmaları: Tahtaları, oyulmuş yerlere yerleştirme çalışmaları.
- 3) Sesin nereden geldiğini algılamaya yarayan kutular.
- 4) Kas eğitimi için yürüme, koşma, giyinme, soyunma, ayakkabı bağlama vb.
- 5) Çizgiler üzerinde ipele atlayarak yürüme.
- 6) Hiçbir yere dokunmadan, mendireklere çıkma.

7) Türlü şeyleri birbirine bağlama ve çözme alıştırmaları.

8) Beden temizliği, oda düzeltme, sofraya hizmet etme alıştırmaları.

Buna karşın, çocuk evlerinde serbest oyun etkinliklerine yer verilmemiş olması, büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. (Kanad, H.F.; a.g.e., s. 120)

Eğitimde Oyunun Önemi ve Oyun Kuramları:

Oyun, bugün, eğitimde bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu, çocuğun beden ve ruh sağlığı için gereklidir. Ayrıca, oyun, eğitimde çocuğu hem tanıma, hem de ruhsal bir nitelik taşıyan rahatsızlıkların iyileştirme aracıdır. Bu nedenle oyun, eğitimde önemli bir yer tutmaktadır. Bunun için, oyunun, çocuğun ilgi, gereksinim ve olgunlaşma düzeyine göre daha önce uygulananlara yapılan eleştirilerden de yararlanarak, programlı bir biçimde uygulanması gerekir. Bugün çocuk bahçelerinde bulunan araçlarla bunların ancak bir kısmı gerçekleştirilebilmektedir.

Oyun çağında yeteri kadar oyun oynama fırsatı bulamayan çocuğun ilerde içine kapalı, huysuz ve yaşama küskün bir kişilik geliştirdikleri kabul ediliyor. Bu ise, işin yalnızca toplumsal yönüdür. Bundan başka, bütün bunları dikkate alarak, çocuğun özellikle, bedensel, zihinsel ve toplumsal yönünü geliştirmeye yönelik oyunlara da eğitimde büyük yer ve önem vermek, gerekli görülmektedir.

Çocuk, doğumdan itibaren etkindir; gelişebilmesi için de etkinliğe gereksinimi vardır. Bu etkinlik, iki yaşında bir topu yuvarlamaktan başlar. 4-5 yaşlarında da kil ve plastikten şekiller yapma ile sürer. 8-10 yaşlarında da grup oyunları oynanır. Bu sırada çocuk, nesne, kişi ve olgulara karşı duygu ve düşüncelerini ortaya kor. Dr. Stanley Greenspan tarafından ortaya atılan bu görüş, çocuğa, eğitim için, baskıdan uzak bir ortam sağlanmasını gerektirir. Oyun esnasında çocuğun önderliği ele almasına da fırsat sağlanmalıdır. Çocuk, sevildiğinin bilincinde olmalıdır (Eberlein, Tamara; "İyi Anne ve Baba Olmanın Sekiz Altın Kuralı", Yaşadıkça Eğitim, Sayı: 45, s. 2. Mart-Nisan 1996).

Oyun hakkında çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1- Alıştırma kuramı: Karl Croos'un geliştirdiği bir kuramdır. Bur kurama göre, yaşam için gerekli olan bilgi ve beceriler, önce oyunda kazanılır. Bunun için, oyun, çocuğun yaşam kurallarını öğrenmesinde ve yaşam için gerekli

(egzersiz) rolü oynar.

2. Kuvvet fazlalığı kuramı: 19. yüzyıl İngiliz filozofu H. Spencer'in kuramıdır. Bu kurama göre çocuk, fazla kuvvetini, oyun yolu ile boşaltır.

3. Gerginliği giderme kuramı: Hollandalı eğitimci Herzinger'in kuramıdır. Bu kurama göre, birey, bedensel ve ruhsal gerginliklerini, oyun aracılığıyla giderir. Eski uluslarda görülen şölenler, putlaçlar, kabileler arasındaki kırgınlıkları gidermede bir araç olarak kullanılırdı. Bugün, bu görüş, psikodrama olarak biraz değişik şekilde de olsa, psikanalistler tarafından savunuluyor. Bu yolla, birey, psikolojik yönden bir rahatlığa kavuşuyor. (Kanad; a.g.e., s. 89)

4. Toplumsal kuram: Bu kurama göre, oyun, çocukları toplumsal yaşama hazırlar. Örneğin, küçük kızın bebeği ile oynaması, ileriki annelik davranışına onu hazırlar.

5. Diğer kuramlar: Bunlar "tamamlama", "dinlenme" ve "bilgi edinme" gibi kuramlar olarak ifade edilebilir. Örneğin, zihin yorgunluğunu beden hareketleri ile gidermek, bir "tamamlama" ya da "dinlenme" kuramıdır. Bu kurama göre, oyun kişi üzerinde bir dinlenme gibi etki yapar. "Bilgi edinme kuramı"na göre de, çocuk, oyunu çevresindeki nesnelere tanımak için oynar. Örneğin, çocuk bu amaçla, eline geçirdiği bir oyuncuğu kırar. Bu, onun, aracın nasıl çalıştığını öğrenme merakının bir sonucudur. (Kanad; a.g.e., s. 89).

Oyunun Eğitim Değerleri ve Küçük Çocuğun Oyunları:

Oyun, genelde, toplum kurallarını, bu arada ahlâk kurallarını öğrenmeye yönelik bir etkinlik olarak algılanabilir. Bu anlamda, eğitimde oyunun büyük ve önemli bir yeri vardır. Oyun sırasında belli kuralları öğrenemeyen ya da yerine getiremeyen bir çocuk, bunun yaptırımını, oyun dışı bırakılmakla hemen görür. Bu, bir cezalandırma değildir. Bundan, çocuk, kendine göre bir ders çıkarır. Bu, oyunun eğitim değeridir. Bu da çocuğu, "sorumluluk duygusu" adı verilen bir duygunun sahibi olmaya zorlar. Oyunda yapmak zorunda olduğu bir işi yapmayan çocuk, arkadaşları arasındaki yerini kaybeder. Bu duruma düşmek istemeyen bir kimse, üzerine aldığı işi ya da görevi tam yapmak için, kendi kendine bir güç oluşturmak zorunda kalır. İşte, bu güç, bir "irade" dir. Sorumluluk duygusu da böyle bir irade ile gelişir.

Yine, oyun, birçok durumlarda, kişiyi, güçlüklerle karşılaştırır. Kişi, bunlardan

kişiyi, tedbirli ve dikkatli olmaya, becerikli bulunmaya zorlar. Bu durumda, oyun, kişi üzerinde, bir "sorun çözme davranışı" gibi bir işlev yapar.

Bundan başka oyun, sıçrama, ip atlama... gibi davranışlarla kişiyi, atik ya da çevik olmak gibi hareketlere de alıştıırır. Kişinin, sırasında, hayal gücünü geliştirir; kişinin liderlik yeteneğinin geliştirilmesine yardım eder.

Oyunun kişiyi, ileriki mesleğine hazırlayıcı bir rolü olduğunu belirtmekte ise de, bunun gerçekleşeceği pek kuşkuludur. Küçük çocukların oynadığı polis ve asker oyunları ile bu mesleğe girenler arasında bir ilişki bulunduğu konusunda bir araştırma yapıldığını hatırlamıyoruz. Bazı küçük çocuklarda görülen bu hevesler gelip geçicidir.

3-7 yaş arasındaki çocukların oyunları bireyseldir. Bunlar, çok kez kendi kendilerine oynarlar. İki üç kişilik oyunlar oynadıkları da görülür. Fakat, çabucak kavga ederler ve ayrılırlar. Bununla birlikte, bu oyunların eğitim bakımından büyük değeri vardır. Böylece çocuklar, başkalarını tanımayı öğrenirler. Bazı ahlâk kuralları hakkında bilgi sahibi olurlar.

Çocuk oyunları, asıl etkisini, okul çağında gösterir. Bu zamanda, grup oyunu oynamak esastır. 3 - 5 ya da 8-10 kişilik oyunlar oynayan çocuklar, yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız ve bunlara benzer diğer eğitim değerlerinin yaparak ve yaşayarak öğrenilmesine yardım eder.

Bir Araştırma Sonuçları

80 köy, kent ve kasaba çevresinde yaptığı bir araştırmada okula gitmeyen çocukların oynadıkları oyunlar, genellikle, çevresindeki insanların meşguliyetleriyle ilgilidir. Bunlar taklit niteğinde oyunlardır. Bu oyunlarda kız-erkek ayrımı pek yoktur. Evcilik oyunu da kız-erkek karışık oynanmaktadır. Çelik-çomak oyunu, sadece erkek çocuklar tarafından oynanmaktadır. Anket sorusu olarak, "Okula gitmeyen çocukların oynadıkları oyunlar nelerdir?" sorusu sorulduğu halde, verilen yanıtlarda okul çocuklarının ve hatta gençlerin oynadıkları oyunlar da vardır.

Çocukların Oynadıkları Oyunlardan En Çok Tekrarlananlar

Oyunun Adı	Tekrar Sayısı
1. Evcilik ve komşuculuk oyunları	43
2. Koşma oyunları	20
3. Saklanbaç oyunu	17
4. Çelik-çomak oyunu	14
5. Top oyunları	12
6. Araba yapıp çekme oyunu	12
7. Bakkaçılık, doktorluk, avcılık, çobanlık,	

postacılık, hırsız-polis oyunu gibi taklidi oyunlar	10
8. Çizgi oyunları	10
9. Bilya ile oynanan oyunlar	8
10. Sopa, oyuncak tabanca vb. araçlarla oynanan oyun	6
11. Kızak kayma oyunları	5
12. Koşmaca oyunları	5
13. Çamurla oynanan oyunlar	3
14. Kör ebe oyunları	3
15. İp atlama oyunları	3
16. Esir almaca	2
17. Uçurtma	2

Bunlardan başka, bir kez adı geçen ve daha çok yerel oyunlar da vardır. Bunların bazıları tehlikelidir; fakat, oynanmaktadır. Araba yapıp çekme, evcilik, komşuluk ve bakkaçılık gibi oyunlar taklidi ve biraz da yaratıcılığa yönelik oyunlar oldukları için değerlidir (Binbaşoğlu, Cavit. Türkiye'de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma. Yayımlanmadı.).

Görüldüğü üzere, çocuk, yürümeye ve konuşmaya başladıktan sonra, hem fiziksel, hem-de toplumsal çevresini tanımak için etkinlikte bulunmak zorundadır. İlk yaşlarda, bu etkinlik, en çok oyunda grölür. Bunu sağlamak, ailede anne ve babaya, okulda da okul yöneticilerine düşen bir görevdir. Bunun için ailede çocuğun rahatça oyun oynayabileceği bir yer hazırlanmalıdır. Bu, ayrı bir oda olabileceği gibi, bir odanın ya da salonun bir köşesi de olabilir. Çocuk, oyununu oynadıktan sonra, oyuncaklarını toplayıp bir yere düzgünce koymayı da öğrenmelidir.

Oyunda zor kullanma söz konusu değildir. Bunun için çocuk, kendi ilgi ve isteği doğrultusunda hareket etmelidir. Çocuk, oyuncakını eline almalı, onu evirip çevirmeli, mümkünse parçalarına ayrılmalı, sonra da bunları yerlerine takmalıdır. Bu suretle çocuk, eline aldığı bir aracın nasıl çalıştığının bilincine varır. Bu nedenle çocuğa, "hazır oyuncak" vermek yerine, çocuğun bir takım araç ve gereçlerle bir şeyler yapmasna imkân veren, oyuncaklar vermelidir. Bir takım parçalardan yeni bir şey ortaya koymalıdır. Bu tür oyuncaklar tercih edilmelidir. Bugün bunlarla ilgili pek çok oyuncak, oyuncakçı mağazalarında satılmaktadır. Bu yolla, çocukların hem duyu organları geliştirilmiş; hem de zihin gelişimine olanak sağlanmış olur. Fröbelin ve M. Montessory'nin oyuncaklarının özellikleri burada hatırlanmalıdır.

2-3 yaşındaki çocukların kum, su ve çamur ya da plastik ile oynadıkları oyunlar, imgelem gelişmesine yardım eder. Küçük çocukların oyunlarında bunlardan da yararlanılmaktadır.